

Mennyit fizetünk 10 db Magyar Általános Kőszénbánya részvényért, árfolyam 290?

10 db Kőszén árf. 290		2900.— P
2.5 ‰ alkuszdíj	7.25 P	
2.5 ‰ jutalék	7.25 »	
Leszámolási díj	2.40 »	
3 ‰ forgalmi adó	— .51 »	17.41 »
	Összeg	<u>2917.41 P</u>

Ezek a mai gyakorlatnak megfelelő feladatok, semmi nehézséget nem okozhatnak, nagy a gazdasági jelentőségük és a százalék és kamatszámítás, továbbá a külföldi pénzek átszámítására fontos alkalmazást jelentenek.

Szenes Adolf

Meseország—gyermekország

I.

A gyermek irodalma tíz-, tizenkettedik évéig szinte kizárólag a mese. Mialatt a szülők és pedagógusok a mese mellett, vagy ellen foglalnak állást, a gyermek ösztönösen élvezettel fordul a mese felé: hallgatja, illetve olvassa azt. Ha így nem jut hozzá, gondoskodik kárpótlásról: saját fantáziája termelt mesében, mesés játékban, a felnőttek által igen gyakran hazugságnak minősített elképzelésekben elégíti ki meseszükségletét. Kérdés, mi az oka ennek az általánosan fellépő meseszükségletnek; milyen formában léphet az fel; mi teszi alkalmassá a népmesét ennek a gyermekmesevágnak a kielégítésére? A gyermek meseszükséglete két irányú: *passív és aktív*. A passív vágyat elégíti ki a meghallgatott mese. Ezzel a fent említett kérdésekben foglalkozunk majd. Az aktív mesevágy saját fantáziájának működésében nyilvánul meg: részint a maga fabrikálta »mesékben«, mondókákban, de leginkább magán- és társasjátékaiban. A mese fantáziának ezt az aktív természetét a *gyermekjáték és gyermekmese* összehasonlítása által ismerjük meg.

A mese, melyet a gyermek hallgat, ritkábban népmese, mintára írt műmese, mindenesetre népi eredetű. A népmese a felnőtté, annak családi, primitív vagyoni, társadalmi és szerelmi ügyeivel foglalkozik. Világos tehát, hogy nem a népmese tárgya az, ami a gyermek lelkéhez férközik. Szexuális élet, háború, családi viszály, éppúgy, mint a mese környezete, amelyben a cselekvés lejátszódik ismeretlen, sőt a mese olvasása után is lényegében ismeretlen marad a kis olvasó előtt. Másképp látjuk a népmese és gyermek viszonyát, ha a népmese *hogyan-ját*, a mentalitást vizsgáljuk meg, amelynek jegyében

a népmese megszületik. Ez a rövid beteketés a népmese alkotó szellemébe adja majd meg a magyarázatát annak a látszólag különös jelenségnek, hogy felnőtt, művelt ifjúsági írók miért tudnak nehezebben a gyermek lelkéhez férkőzni, a gyermekhez tárgyban közelálló mesével, mint a távol mitosz világának emléke: a népmese.

Feltűnő mindenek előtt, hogy a népmese *valótlan*. Valótlanok a szereplők, a hely, a történés, hiszen végül mindent a csoda és a csodálatos lények oldanak meg. A gyermek a valótlaniságról nem vesz tudomást, való és valótlan nem kap lelkében még külön kategóriát. Még a minden nap használt ismert tárgyak is a 6. év előtt deformálva élnek benne. Ez a tény nem meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy a gondolkodás rendszerező eljárása az agyvelő mellékcentrumaiban csak igen későn fejlődik ki. (Ezért tulajdonít a gyermek életet az élettelennek, különösen, ha az az élőhöz hasonlít, mint a játék-baba.)

Mit szolgál a »valótlan« történet és a »csoda«? A primitív ember, illetve nép vágyának korlátlan beteljesedését. Ezek a vágyak a szerzésre, primitív ösztönök kielégítésére vonatkoznak. Kincsszerzés, vándorlás, nagy babonák a népmesében mindannyi ősi vágy-émlék. A gyermek is korán tapasztalja, hogy ösztöneinek korlátlan érvényesülése akadályba ütközik. Örömet okoz neki tehát a mese, hol különösen a bírasi és evési biológiai ösztönök mindent legyőznek a »terülj-terülj kisasztalkám« varázsigével, vagy az aránysíp megfűjésével. Természetesen a gyermek magát a rokonszenves hőssel azonosítja. Ha a hősnak sikerül megszereznie az aranyalmát, nem kevésbé boldog, mintha az ő kezében ragyogna. A népmese hőse pedig — s ez különösen egyezik a gyermek igényével — mindig rokonszenves. Vannak jók és vannak rosszak. A jók a hős mellett, a rosszak ellene foglalnak állást. A gyermek szempontjából nincsen komplikált jellem. Jó, aki enni ad, foglalkozik vele, vágyait kielégíti. Rossz, aki ezt nem teszi és rossz különösen az *ismeretlen*, az *idegen*. Gyermekes vonása a mesehősnek a bizalom. Aki jó, az nem lehet a mesében bizalmatlan. Jellemző, hogy a magyar népmese pl. nem tartja összeegyeztethetőnek a vitézséget és butaságot, de a ravaszságot úgy a magyar, mint a többi népmese megengedi kedvelt hősenek. Itt lép fel a még Wundt által felvetett kérdés, t. i. a mesehősök jellemetlenségének kérdése. Hogyan egyeztethető össze ez a tényleges pártoskodás azzal, hogy mesében mindig az igazság érvényesül? Épúgy, mint ahogy a való és álom, illetőleg valótlanláság megkülönböztetése nem probléma sem gyermeknek, sem primitív embernek, erkölcsi tekintetben sincs benne habozás. A kisgyermeknek épúgy, mint az egész primitív embernek, nincs tulajdonjog-ismerete. Amit maga előtt lát, azt elveszi. Ha kezeckéjéből elveszik a megkívánt tárgyat, sir. Jellemző,

hogy a lopást a magyar népmese nemigen bünteti, ez arra mutat, hogy a nép a prima occupatio jogát vallja, mint az ősi nomád életmód emlékét. Igazság az, ami ösztönének kellemes, legtöbbször az egész mese nem más, mint ennek az »igazságnak« diadalmas kibontakozása a »happy end«-ben. Sem a nép, sem a gyermek nem tudna belenyugodni pesszimista végbe. Nem tudja elképzelni, hogy a szegény leány (illetve a kisgyermek, aki már adott gyermeki helyzeténél fogva természetesen azonosítja magát a mese legkisebb és elnyomott, de végül is diadalmas hőseivel) ne legyen végül is királynő, de abban, hogy egyszerre szellemek lépjenek közbe, semmi csodálatosat nem lát. Ennek az u.n. igazságnak érvényesítéséért folyamodik a deus ex machinához, a szellemek, tündérek világához. Ezek adnak büntetést a rosszaknak és jutalmat a jóknak. De lássuk, kik ezek a szellemek? A mítosz világában kétségtelenül a totem, majd a mindjobban kialakuló istenség-fogalomnak felel meg a mese mindenható szellem-tündér-világa. Az ősember tehetetlen a környező erőkkel szemben. Rajta kivüleső, érthetetlen dolgok történnek, villám üt kunyhójába, majd ismét szép idő lesz. Ki okozza mindezt? Az ismeretlen hatalom; az állatot nem ismeri, fél tőle, magafeletti erőt tulajdonít neki, tehát maga fölé helyezi; vallásos kultusszal fordul bizonyos állatok felé; vannak ezek közt jók és vannak, amelyekről félnie kell. Mihelyt megismeri az állatot, maga alá rendeli, szolgálatába állítja. A primitív vallásos kultusz mindég az *ismeretlen* felé irányul. Ilyen mindenható hatalomként helyezi maga fölé a gyermek a szülőket, akiktől mindent kap, vagy akik megtagadják tőle vágyát. Ezen a »totemizmuson« a gyermeket, miután a szülő emberi (tehát nem mindenható) voltáról tudomást szerez, a kultura elég könnyen átsegíti. Segítségül nyújtja a gyermeknek a pozitív vallást, az istenhitet, s vágyait ilyen irányba tereli. Egész kis korban (3—6 évig) ez a vallásosság azonban inkább szoktatás még a legjobb esetben is. Sem a vágyak redukálásába, sem azok teljesíthetlenségébe nem nyugszik bele a gyermek. Ezért talál hozzá oly könnyen utat a sárkány (az ősember ismeretlen totemének emléke), a tündér, a varázsló s az ősi mítoszhit mindannyi figurája.

A kultura primitív fokát jellemző demokratikus felfogásban is találkozunk a gyermek- és népmese mentalitása. A népmesében mindenkiből minden lehet. A királyleány épúgy mos, játszik, mint a szegény ember leánya, a parasztfiút sem születése, sem műveltségi hiánya nem gátolja a királyság átvételében, csak az aranyalmát le tudja venni a mágos jegenye tetejéről. Sőt mégcsak nem is a saját erejéből, hanem a szellemek segítségével is leveheti.

Megegyezik a népmese és a gyermek ízlése is. Ragyogás, bíbor, bársony, gyémánt, arany, ezüst, tarka színek egyaránt kielégítik nép és gyermek szépérzékét.

Bármennyire hozzásimul egy mese a gyermek gondolkodás-

módjához, mégsem tudja azt élvezni, ha nem megfelelő formában kapja. Éppen a *formai elemek* hozzák legközelebb a népmesét a gyermekhez. A nép és a gyermek ugyanazt a határozott formai-ságot követeli meg a mesétől, másképp *nem tetszik* neki a történet, nem köti le figyelmét. A *rend és forma követelménye*-nek eleget is tesz minden népmese. A *stereotip kifejezések* nem a véletlen szokás eredményei, nem véletlen az, hogy a mesében (vannak idegen mesék, hol a négy, de legtöbbször, úgy mint nálunk is) a hármasszám uralkodik. A pszichoanalízis ebben a *tiers état* felfelé törését látja: szerinte a harmadik legkisebb fiú az elnyomott családtagot, vagy az elnyomott népet jelenti. Még ha el is fogadnók részben és egyes esetekben a felfogást, az éppen nem oldja meg a *hármasszám* szerepét. Miért van a királynak éppen három lánya, miért kell a királyfiaknak három próbán keresztül esniök, miért van a kertben egy gyémánt, egy arany és egy ezüst fa? Mert a hármasszám áttekinthető rendet, egységet, tehát megnyugtató harmóniát teremt a mesében. Ez az egységre, befejezettségre való törekvés közvetlenebbül él a gyermekben, mint a felnőttben. Lelkiélete kevésbé bizonyult, számai nem vezetnek annyifelé, nem is kuszálódnak úgy össze. A formát egyszerűbben megtalálja. Népköltőnek, gyermeknek a forma nem küzdelem terméke, mint felnőtt művésznél.

Ha a sajátos hármasszám (vagy négyes) egység okát a lelkiélet mélyebb rétegeiben keresnők, vizsgálataink, — amelyekét e dolgozat kerete nem enged meg, — a számmisztika problémáihoz nyúlnak vissza. Nemcsak az ókori népeknél, hanem ma is van ennek szerepe, ha nem is veszünk róla tudomást s az ókori népekhez hasonlóan nem vesszük azt komolyan. (Érdekes azokrak — a különben általában ideges gyermekeknek esete, akik babonás félelemmel számolják, hogy a kerítés lécei, a kövezet téglái, vagy lépéseik száma kiad-e maradéktalanul bizonyos előre feltett számot. Jellemző egy kisfiúnak a példája, ki ezt a játékot »hatozás«-nak nevezte el. Olvasmányában, játékaiban szinte betegesen kereste a hármasszám egységet, s később minden tiltott játékot, »rosszat«, ahogy a gyermek mondta, »hatozás«-nak nevezett el.)

Ennek a formakövetelésnek eredménye a népmese *folytonos-sága*. Sem időben, sem helyben nincs kihagyás. A hős nem terem egyszerre egyik országból a másikba, az utat vele együtt kell megtennünk. Legalább egy pár magyarázó szó mindég megmondja az olvasónak, mi történt az öreg király országában, mi alatt fia odajárt. S ha az időbeli vagy helybeli irt másképp nem lehet áthidalni, elaltatja a hőst a meseköltő, úgy viszi át hét-országon keresztül. Épügy nem nyugodna bele a gyermek a kihagyásba, mint a bevégtetlen történetbe, amire sem népmese, sem más népi alkotásban nincs is példa. Szinte elmaradhatatlan a *fokozás* színekben, fémekben, nagyságban. Ennek rendje is meghatározott: szilva után jön a körte, alma; ezüst után

arany, majd gyémánt, de sohasem össze-vissza. A *hierarchikus* rend is ezt az egységes formát szolgálja. A mese társadalmi szigorúan megszabott hierarchikus rendben épül fel, a népi, illetve a gyermeki igényeknek megfelelően. Legfelül a király, majd az udvari nép (ez rendszerint gonosz), ezután következnek a gyermekei, akik társadalmilag különben egy nívón vannak már a néppel. A király, mint a cselekvés formái összefogója szerepel; a gyermek kis életében kb. a szülő felel meg a király mesebeli szerepének.

A népmesében tulajdonképpen azt az irreális világot ismerjük meg, amelyet a primitív ember a vágyak országában teremt magának. Mint láttuk, a gyermek ki nem alakult valóságsszemléletének megfelelt ez az irreálitás. De mi történik akkor, ha lassan a »való« világot is megismeri, valóságképe kialakul? Nyilvánvaló, hogy így a meseélvező gyermek lelkében párhuzamosan alakul ki egy reális és egy irreális világkép. Később, mikor a kettőt tudatosan el tudja választani, két út nyílik számára. Az egyik természetesebb és gyakoribb, hogy a reális világ megismerésével a valóság, felé fordul, lassanként érdeklődése, sőt szeretete is elfordul a mesétől. Mire énje tudatára ébred, a »kamaszkorban« már határozott meseellenes álláspontra helyezkedik. A másik eset, hogy a gyermek ragaszkodik mese-olvasmányai csodálatos világához, attól nem tud elszakadni és inkább a realitásról mond le: a való életét megtölti a mesék tartalmával. Itt jelentkezik a nevelő szerepe, hogy a gyermek egyéniségének megfelelően a kellő mértékben és tapintattal »válassza« el a gyermeket a mesevilágtól. A gyermektanulmányozók között időről-időre felbukkan olyan vélemény, mely a gyermek életéből a népmesét, sőt a mesét is ki akarja szorítani; helyettesítéssel pedig az oktató »mesét« ajánlja. A gyakorlat ezt a kísérletet azonban minden esetben megdönti. Hiszen ha a mesét eredményesen fel is lehet használni tanításra, nem lehet a gyermek szórakozását tudatos tanítással pótolni. S a népmese — természetesen kellő tartalmi felülvizsgálás után s megfelelő kiválogatásban — sajátos mentalitása és struktúrájánál fogva nevelőhatású: alkalmat ad a gyermeknek ősi ösztönei kiélésére. A gyermek irreális alaptermészete is — föltételezzük mindég a kellő irányítást — kiélheti magát a mesében. A mese mintegy közömbösíti ezt a tulajdonságot. Kellő óvatosság nélkül azonban még inkább kifejelezhető. Az emberben alap-tendencia a valóságkeresés mellett a valóságkerülés is. A gyermek kíváncsi a karácsonyi angyalra, beles a szobába, mikor a karácsonyfát díszítik — de mikor az igazat sejtí, hagyja, hogy a szülők illúzióba ringassák, fél a teljes valóság meglátásától. Ez a kettősség az embert egész életén végigkíséri: kutatjuk az »igazságot« s élvezettel olvassuk Jókait; az összes soknevű művészeti törekvés alapján kétféle irányt képvisel: közeledni akar a realitáshoz, vagy attól távolodni. A helyesen alkalmazott

mese ép azt szolgálja, hogy a gyermek lelkében a *reális és ir-reális tendenciák harmóniába kerüljenek*.

Hogy mennyire alapvető tulajdonság ez a kettősség, azt nem annyira a gyermek passív meseélvezete, de még inkább az aktív mesemondása világítja meg. A gyermek meséit pedig nem mesékből (bár ilyenek is vannak), hanem játékból ismerhetjük meg.

II.

A játék megfigyelése még jobban megvilágítja a való és valótlan keveredését a gyermeki lélekben. S ha a gyermek játékát a gyermeki lélek tükrének tekintjük, akkor ebben valóságos mesevilágot kell megpillantanunk.

Ahogy a gyermek szempontjából nincs »valótlan«, vagy »való« mese, ép úgy nincs számára »komoly« cselekvés, vagy »komolytalan« játék. Mese és játék csak a felnőtt szemében komolytalan tartalmú, a gyermek *hisz* mindkettőben. Így a játék szó, a szokott értelemben alig jelölheti a gyermek aktivitását, ha játék alatt a felnőttek nem komolyan vett ténykedéseit is értjük. Épen jellemző a gyermekre, hogy mindent komolyan vesz. Bár a játék szót 3 éves gyermek gyakran használja, tudjuk, hogy ez nem lehet tudatos, hiszen ez is, mint a gyermek beszédének legnagyobb része, szóutánzás. Nem hagyjuk figyelmen kívül a Karl Groos által képviselt begyakorlás elméletét, sem a Wundl-féle nézetet, mely a gyermekjátékban a gyermek művészetét látja, figyelembe vesszük a legújabb »munka elméletet« is. Mégis azt kell megállapítanunk, hogy a gyermekjátékot már tárgyánál fogva sem lehet egyoldalú cselekvés csírájának tekinteni. Már tárgyánál fogva sem lehet a gyermek minden játéka »művészet«, ép úgy, mint ahogy nem lehet mind »munka«. S vannak játékok, melyek nem a »begyakorlást« szolgálják. Mi, — mint ahogy a gyermek is egységesen fogja fel saját cselekvését — a gyermek minden spontán aktivitását nevezzük gyermekjátéknak*.

* Kérdés, mikor veszi tudomásul a gyermek, hogy a »komoly«, az »igazi« cselekvés nem az ő »játéka«? Az iskolabajárás kezdete, ha előbb nem történt már ez meg, mindenesetre rá kell ébressze a gyermeket a különbségre. Míg a játék spontán aktivitás (ép mint a nemes értelemben vett munka), addig az iskolát nem érzi természetkövetelte szükségnek. Épen ezért csak akkor lehet a gyermek iskolai munkája harmónikus, ha az játékos, azaz a gyermek »munkája« természetéhez alkalmazkodik. Így az iskola- és játékvilág egybeolvadva kiváltja a gyermek spontán aktivitását, mert a *játékcél* és a *tanítási cél* egybeesik. Ez a két cél természetesen csak a primitív ember »iskolájá«-ban eshetett össze; itt nincs erőszakos átmenet a kultúra, a felnőttek világába. A gyermek játszik egyedül, majd anyjával, apjával együtt tesz egyet-mást, hol játszva, hol komolyan, ami később már segítség számba megy. Hova-tovább egyedül faragja meg a

Játékában a gyermek *önző*, sőt kegyetlen (ép úgy, mint a primitív ember, vagy a mese hőse, ki mindent alárendel érdekének).

Óriási szerepe van az utánpótlásnak és *ismétlésnek*. Mindkettő megnyugtató hatást gyakorol a gyermekre, a ráismerés örömeivel tölti el. (Gondoljunk a mesében folyton ismétlődő stereotíp kifejezésekre; a primitív népek vallásos szertartásaira, melyekben ugyanazt a monoton dallamot számtalanszor ismétlik.) Egy soros mondókák órákig gyönyörködtetnek 3-4 éves gyermekeket. Legpontosabb jegye a játéknak a *megszemélyesítés*. Élő és élettelen közt nincs különbség. (A népmese túje is megszólal és elmegy vándorútra, állatok és emberek közös tulajdonságokkal bírnak.) Egy pálcikát bátran játékában fog fel a három, sőt négy éves gyermek. A babát viszont élőnek tekinti. Ismerünk hat éves kislányokat, kik babájukat titokban etetik. Miért titokban? Mert ekkor már sokat hallják, hogy a baba nem élő, hiszik is esetleg és resteltek a felnőttek előtt, hogy ők még »gyermekek« és nem tudnak elszakadni a játékvilágból, amelyben minden élő. (Mint ahogy a mesében minden való.) Világos, hogy a gyermek ilyen esetekben küzd a való és valótlan világ megkülönböztetésével és nehezebbre esik az utóbbtól való elszakadás. Ugyanaz az kettősség alakul ki a gyermek játékvilágában, mint az imént láttuk a mesevilággal kapcsolatban, sőt a mese és játékvilág valótlansága sokszor elválaszthatatlanul egybeesik. A nevelőnek igen fontos és nehéz feladata van, ha erőszakos beavatkozás nélkül úgy akarja irányítani a gyermek aktivitását, hogy játékában a valótlanság utáni vágyát is kiélje, de ne kerüljön később helyrehozhatatlan diszharmonia a való világgal. A gyakorlati nevelésnek talán ez a legkevésbé figyelembe vett kérdése. A gyermek játék életében a valótlan a reális élettel szemben gyakran abba a ferde viszonyba kerül, hogy a gyermek intenzív játékéletben »valódi«-nak veszi azt, a tényleges realitásnál s azzal később sem tud összhangba kerülni, míg végül szinte kettős életet él.

Ha megfigyelünk egy babázó kislányt, ugyanazokat a jegeket fedezzük fel játékában, mint a meseélvezetében. A babát élőnek tekinti, ha a baba élő, a szoba lehet kacsalábon forgó vár, a sámfá lehet vőlegény s a lámpaernyő repülőgép. Tehát a játékban, ép, mint a mesében, minden vágy teljessége *korlátlanul lehetséges*. A másik fontos jegy, hogy ép mint a mesében, a gyermek *elkülönül* a játékban a környezettől. Van olyan gyermek, kinél ez az elkülönülés tudatos. Hisz az

baltát, a tutajt, már *hasznos* komoly tárgyat készít. Játék és tanulás fedik egymást, mivel *tárgyak* egyeznek. A mai legújabb törekvések is csak távolról közelíthetik meg ezt az eredeti közvetlenséget, akadály itt a kultúra nagy tömege, melyet az ember mindég át akar adni az utódoknak.

ő saját *játék*-, illetőleg *mesevilágában* és nem azonosítja magát a felnőttekkel, mint ugyanolyan fejlődés alá vetett lényekkel. Ez azt jelenti, hogy jobban érzi magát az irreális világban s ragaszkodik hozzá. Jellemző egy hét éves kislány példája, ki bár tudta, hogy hetedik születésnapján egy évvel megint öregedett, képtelen volt megérteni, hogy egyszer ő is *felnőtt* lesz.

Hogy a mese- és játékvilág lényegében azonos, azt a gyermek *színjátéka* bizonyítja. A csoportos gyermekjátékok legnagyobb részt *színjátékok*. Elhatározzák pl., hogy családot, iskolát, vagy utazást játszanak. Első a szereposztás. Mindenki lehet minden, mint a mesében és olyan szerepet játszanak meg, mint a »nagy« színházban, ami lényegében nem az övéké. A gyerek beleéli magát a szerep valóságába, ha szürke sapkát, vagy papírból készült kalapot is pirosnak látja, ha történetesen Bóbítás Piroska szerepéről van szó.

A játék és mesevilág találkozására s arra az elkülönülésre, amit a realitás és irreálitás diszharmoníája okozhat, érdekes szolgál egy nyolc éves kislány esete.

Az említett kislány barátnőjénél látogatóban van. Valamely együtt olvasott mesét játszanak meg. Éppen utazásra készülnek a tengeren. A tenger a fürdőkád. Csengetnek, jön a szobalány. Abba kell hagynia a játékot. Még nem akar haza menni, de muszáj. Sírva megy haza. Otthon megdorgálják, amiért nem akart szó nélkül hazajönni, mikor érte mennek és a durcáságért. Hivatkoznak más kislányokra, akik »engedelme-
sebbek«. Piroska még durcásabb lesz. Vacsora után kedvenc tortája kerül az asztalra. Kap is belőle egy nagy szeletet, de azzal a megjegyzéssel, hogy »bár nem érdemled, megeheted«. A tortát otthagyja és alig várja, hogy ágyba kerüljön. Itt következik a gyermek életében a forduló pont: máskor meg kell várni a szobában valakinek míg elalszik, most terhére van a segítség, *örül az egyedüllétnek*. Fontos ez a fordulópont, különösen, ha ezt a vágyat valami hirtelen pattantja ki. Fejére húzza a takarót, eszébe jut az abbahagyott játék, mintegy lerázza magáról a szidás kellemetlenségét s továbbjátssa az abbahagyott játékot, gondolatban. Az utazás így sokkal merészebb méreteket vesz. Erős átképzés kellett ahhoz, hogy a fürdőkádat tengernek lássák. Így azonban szabadon csapong a képzelet. Mesebeli országok, tenger, hajó, sivatag jelennek meg. S jellemző, hogy a sivatagban csupa tejszínhabos gesztenyetortát esznek, a vacsoránál elmaradt torta kárpótlása képpen. Ez a képzeletbeli játék igen megtetszik neki, másnap tovább utaznak a játékbabájával. Később egy harmadik személyt is bevon a képzelt utazásba. Kibővíti az utazás esténként, de nappal mind kevesebbet játszik társaival; a veteményes kertben bolyong naphosszat, talán nem is azért, mert az az utazásra alkalmás, hanem mert ott zavartalannak érzi magát. Később már a játékban szereplők nem utaznak, a történet ki-

bővül. De a gyermek valami büntudat félet érez a titkos játékok miatt s mikor barátjánéval találkozik, megtudja, hogy magában az is hasonlóan játszik, ez felszabadítólag hat rá, hazamenet nem is folytatja a képzelettel személyekkel a képzelet történetét. Ujra sokat van egyedül, a környezetével dacossága miatt újra baj van s ismét belemenekül az álmodozásba. Közben állandóan lelkiismeretfurdalása van, azt hiszi, hogy ez tilos. (Külön lélektani studium lenne annak a vizsgálata, miért érezte ezt tilosnak. Talán a túl elkényeztetett gyermek, kinek folyton hangsúlyozták szülei, hogy mindent szabad, csak mindent meg kell mondani, saját énjének különállóságát akarta a »külön titokkal« hangsúlyozni. De mivel mindenről aprólékosan be kellett számolnia, a »titok« már bűn is volt.) A kislány megy az utcán és képzelet alakjai veszik körül, tanulja a leckét, meléto lakodnak az ő különvilágának emberkéi, kik gyakran az olvasmányok hatása alatt születtek. Már tizenegy éves s meg van róla győződve, hogy ez az igazi világ, amiben ő él, nem a szüleivel, ismerősökkel folytatott élet. Mindjobban elhúzódik a pajtásoktól, érzékenysége idegessége nő s ez természetesen súrlódásokat okoz a világgal, amelyiket úgy sem akar elismerni. Még később, tizenhét—tizenöt éves korában is, — természetesen már más tartalommal — folytatja ezt az álmodozó játékot. Szórakozott, tanulásra nem figyel. Még később, már az élet valóságától nem zárkozhat el, úgy, hogy valóságból ismert személyek töltik meg tartalommal az álmvilágot s így valami kapcsolat mégis lesz a két világ között. Az ellentét később úgy, ahogy kiegyenlítődik, de bizonyos, hogy örökre meghagyja a gyermek lelkiéletében a nyomát a való és valótlán élet oly sokáig tartó külön szemlélete.

Természetesen az itt leírt példa a súlyosabbak közé tartozik. Biztos azonban, hogy sok felnőtt biztosabb talajon állna később, ha gyermekkorában a való és valótlán világot a környezet közelebb hozta volna számára és a valóságot természetesen, játékon, mesén és nem apró, sokszor nagyobb katasztrófákon keresztül ismerné meg. A gyermek is érzi ennek szükségét, de maga nem tud segíteni rajta. A fentemlített kislány pl. többször tett nagyobb korában szülei előtt célzást az ő kettős életére, de azok nem tulajdonítottak elég jelentőséget a gyermek szavainak s nem segítették.

Kevésbé súlyos, ha az ilyen »Trauma« nem egy gyermeké, hanem kis társaságé. Így a valótlán tartalom ellenére nem fejlődhet ki a gyermek egyedülléte. Ilyet ír le pl. S. Bernfeld két fiúskáról s egy leánykáról, kik egy képzeletbeli kecskével és kecskefogattal játszottak. Végül megfejték a kecskebakot, a tejből sajtot készítettek, sőt gyárat rendeztek be s nagyméretű szállításokat bonyolítottak le a legközelebbi városba, — míg végre megunták és más játékba kezdtek.

Érdekes, hogy a gyermek leírja elég gyakran (különösen

biztatásra) játékát, pl. ha baltot játszik kavicsal, babbal stb. De nem ismerek sem közzétett mesékben, sem naplókban olyan játékleírást, mely a játék és külső eszköz nélküli képzelt játékot mondaná el egyenes formában.

Igy az előbb tárgyalt leányka írt naplót, de álmodozásairól, mint olyanokról, nem írt egyszer sem. Ha ez így van, akkor ez mind jobban megerősíti azt a föltevésemet, hogy a napló a gyermek énjének nem a legőszintébb megnyilatkozata. A gyermek énjében hármass réteget tételezhetünk fel e szempontból, természetesen nem éles és nem tudatos különállásban. Egy legmélyebb, legőszintébb attitude, ez nyilatkozik meg a »Tagtraum«-ban. Ez a réteg, mely az *aktív meseszükségletet* félig magának mesélésben, félig játékban kiéli, egy napló arc, (természetesen nemcsak naplóíró gyermekeknél) ez az az arc, amilyennek saját magát látja, jobban mondva, *szeréti* látni; a napló inkább azt szolgálja, hogy azt az ént mutassa be, amilyen neki imponálna; végül a külső, köznapi viselkedése a harmadig réteg, amely annál jobban megközelíti a másikat két réteget, minél harmonikusabb a gyermek lelki élete.

A gyermekek által írt mesék a következő tanulságot nyújtják*: Az irni tudó gyermek ír mesét (sőt előbb is diktál esetleg). Mindenek előtt feltűnik, hogy a maguk írta mese egyszerűbb a népmesénél. Ezt a környezet egyszerűbb volta természetesen magyarázza. Feltűnő azonban, hogy csoda alig-alig fordul elő s ha igen, ott határozott irodalmi hatással van dolgunk. Tehát éppen a népmese lényegéből, a csodából keveset ad, holott láttuk, mennyire megfelel a csodavilága az ő lelki-alkatának is. Ezt az ellentétet csak úgy fejthetjük meg, ha a még iskolába nem járó gyermek »irodalmi működésére« is rövid pillantást vetünk. A 3—6 éves gyermek ilyen aktivitását Bernfeld említett művében »poetische Spielerei«-nak nevezi. S valóban az is ez, spontán aktivitás: játék. Igaz és nem igaz tartalom ezekben nincs. »Értelmetlen« és sok ismétléssel tele mondókákban összekeveredik. Próza és vers sokszor egybeesik, de inkább a rímet, a kötött meghatározott formát keresi. Az egész kis gyermek és a primitív népek kezdetleges mondókái között meg van a hasonlóság. Azonban már tudatosabb 5—6 éves, különösen iskolába járó gyerek mesterséges hatások alatt elveszti eredeti naivságának nagy részét, mihelyt megfigyelik: tehát, ha diktál, ha ír. Azt szeretnők ezzel kiemelni, hogy a gyermek sajátos *aktív meseszükségletét* nem az általa diktált vagy írt mesékben, hanem mesés játékaiban aktivizálja. A gyermek játéka, képzelődései rokonok struktúrában és felfogásban a népmesével, amelyet a gyermek

* A vizsgált mesék egyrészét *Berthold Otto*: Kinder-Geschichten c. gyűjtéséből vettem, részint Nemesné volt szives a Családi Iskolában gyűjtött, gyermekek által írt meséket rendelkezésemre bocsátani.

szeret is. A gyermek kezdetleges »irodalmi« alkotásai azonban csak iger: ritkán tükrözik legőszintébb énjét.

Mesevilág, játékvilág legyen a híd a gyermek számára, mely harmónikusán köti össze a valót a valótlannal.

Dr. Kemény Katalin

GYAKORLATI PEDAGÓGIA

Történelem

Nagy Lajos beluralma

(Tanítás a polg. fiúiskola III. oszt.-ban.)

Nagy Lajos uralkodásának eseményeit tanmenetszerűleg három órában tárgyalom. Az első órán trónrajutása és a nápolyi hadjáratok, a következőn a balkáni, velencei és lengyelországi politikájának és Magyarország nagyhatalmi kialakulásának eseményeit nyújtom; a 3. órát a címül felvett tétel ismertetésére fordítom. A zárójelbe a tanulói feleleteket foglaltam. Ezek természetesen több kiegészítő s rávezető kérdés eredményei, melyeket helyszüke miatt mind nem tüntethettem fel.

Vázlat.

I. Előkészítés. a) Kapcsoló ismételés. Nagy Lajosról az előző órákon tanultak összefoglalása: Nagy Lajos trónfoglalása; a nápolyi hadjáratok; balkáni s Velence elleni hadjáratok; a lengyelországi hadjárat. — Magyarország keleti nagyhatalom.

b) Csak harcban, háborúban tűnnek ki a nagy király erényei?

c) Vizsgáljuk a mai órán beluralmát.

II. Tárgyalás. Az ősiség lényege és célja. — A jobbágyság helyzete; a kilenced. — A városi polgárság; a céhek. — A kor művészeti emlékei (a kassai dóm; szoboralkotások. — A Bécsi Képes Krónika). Egyetem-alapítás; építkezések. — Nagy Lajos jellemzése. *III. Begyakorlás.* Vezérszavak s ezek alapján az óra anyagának összefoglalása.

Szemléltetés. Szállóige. — Szemelvény olvasás.

Szemléltetési eszközök: Magyarország és Középeurópa a XIV. században c. térkép. — Márki Sándor: Magyar történelmi szemléltető képek. — A tanulók térképe, vezérszavak és szállóigék gyűjteménye. — A kassai székesegyház, a Bécsi Képes Krónika. — A Szent György szobor képe. — Szemelvény: Petőfi Sándor: A hazáról c. költ. — Mika-féle Magyar történelmi olvasókönyv VI. r.: Nagy Lajos törvényeiből.